

ЛІЗИНГ ЯК ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

О. І. Шкуратов,
аспірант, Таврійський державний агротехнологічний університет

Обґрунтовано переваги лізингу як форми інвестування шляхом розділення їх на дві категорії: загальні переваги і переваги, що одержує кожний з учасників лізингової угоди. Визначено основні ознаки лізингу як інвестиційного інструмента управління розвитком аграрних підприємств.

Advantages of leasing are grounded, as forms of investing, dividing them into two categories: common advantages and advantages, that each of participants of leasing agreement gets. The basic signs of leasing are certain as investment instrument of management by development of agrarian enterprises.

ВСТУП

Лізингові операції і їх роль при фінансуванні інвестиційної діяльності аграрних підприємств підвищується з кожним роком. Лізингові операції використовують різні підприємства по-різному. Одні підприємства упроваджують лізингові операції для скорочення податкового навантаження, інші — для управління довгостроковими виробничими капіталовкладеннями підприємства, треті — для спрощення взаєморозрахунків і скорочення комерційного ризику. У будь-якому випадку використання лізингових операцій в поточній інвестиційній діяльності підприємства має стратегічний характер.

Світовою і вітчизняною наукою, економічною практикою накопичений певний досвід управління лізинговими операціями. Пропрацюють окремі питання організації операцій і максимізації прибутку від використання лізингу в поточній інвестиційній діяльності підприємства на основі різних груп індикаторів.

Проте недостатня увага надається способам управління лізинговими операціями, формуванню їх системи на підприємстві, розвитку інвестиційних можливостей лізингу і використуванню лізингових проектів як механізм управління довгостроковими виробничими капіталовкладеннями аграрних підприємств. Тому глибоке наукове опрацювання інвестиційних можливостей лізингових операцій в сучасних умовах розвитку економіки, розробка практичних і теоретичних основ їх розвитку і впливу на стан інвестиційного потенціалу підприємства є актуальною і практично важливою задачею.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Визначити переваги лізингу як форми інвестування. Визначити ознаки лізингу як інвестиційного інструмента управління розвитком аграрних підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Лізинг як форма інвестування володіє безліччю переваг. Ці переваги можна з відомою часткою умовності

розділити на дві категорії: загальні переваги і переваги, що одержує кожний з учасників лізингової угоди. У числі загальних переваг головними є: можливість придбання засобів виробництва при відсутності великого початкового капіталу; лізинг збільшує загальний обсяг інвестицій і прискорює інвестиційний цикл, забезпечує ріст виробничо-технічного потенціалу і його переозброєння на основі впровадження досягнень науки і техніки. Істотною перевагою лізингу є те, що інвестування здійснюється не в грошовій, а в речовинній формі, що дозволяє предмет лізингу негайно задіяти у виробництво, почати випуск продукції, реалізація якої забезпечує надходження засобів для розрахунку по лізингових платежах. Лізинг надає можливість для повного фінансування угоди, він є більш дешевим способом одержання позикових засобів, дозволяє заздалегідь сформулювати систему замовлень.

З позиції інвестування лізинг має істотні переваги перед комерційним кредитом. Він загострює конкуренцію між банками і лізинговими компаніями, що збільшує надходження капіталу у виробництво. Крім того, при лізингу знижується ризик всіх учасників цього процесу, тому що речовинна форма предмета кредитування забезпечує великі гарантії по поверненню кредиту, чим його грошова форма.

Відмінними ознаками лізингу як інвестиційного інструмента управління розвитком аграрних підприємств є:

- забезпечення економічних вигод як прямим, так і непрямим учасникам лізингових відносин;
- швидкий вплив на виробничі процеси і його визначальний вплив на одержання позитивних результатів;
- цілеспрямоване використання фінансових ресурсів для рішення конкретної задачі — нарощування виробничого потенціалу агропромислового виробництва;
- забезпечення не тільки кількісних параметрів потенціалу, але і якісне його поліпшення, що додає виробничій структурі більш стійке функціонування;
- активізація інвестиційних процесів як домінуючого фактора в справі стабілізації виробництва і підви-

щення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Крім вищезгаданих загальних переваг лізингу як інвестиційного механізму, конкретні вигоди має кожна зі сторін, що беруть участь у цьому процесі. Основні переваги лізингу показані на рис. 1.

Усе вищесказане було присвячено доказам переваги лізингу. Але переваги лізингу варто оцінювати з врахуванням того, що він має і недоліки. До їхнього числа відноситься те, що:

— придбання техніки в лізинг може бути для лізингодержувача більш дорогим, ніж при використанні для цього дешевих кредитних засобів, особливо у випадку відсутності пільг на лізингові операції;

— лізинг надає можливість користуватися технікою тимчасово і не забезпечує на неї право власності;

— якщо техніка, узятя у фінансовий лізинг, застаріває морально до закінчення терміну лізингового договору, то лізингодержувач продовжує здійснювати платежі до кінця дії цього договору;

— умови лізингових платежів найчастіше диктуються лізингодавцем, і ставки встановлюються на гранично високому рівні. Ці витрати, відбиваючись в собівартості, збільшують ціну продукції, що виробляється лізингодержувачем, знижуючи тим самим її конкурентоздатність.

Але порівняння переваг і недоліків, властивих лізингу, дає підставу зробити однозначний висновок, що перші переважають над другими. І проте, виникає питання: чи завжди вигідний лізинг?

У даному нами визначенні поняття лізингу зроблений акцент на тім, що необхідність у лізингу виникає тільки у визначених умовах. Звертаючись до лізингу виправдано за умови, що лізингові операції будуть вигідні всім учасникам лізингових відносин. Але визначальними є інтереси споживача лізингових послуг, тому що на задоволення його потреб націлена вся діяльність учасників лізингової угоди, без чого лізинговий процес просто неможливий. Лізинг може бути вигідний, якщо:

— підприємство не має у своєму розпорядженні необхідного обсягу власних засобів для здійснення капітальних вкладень;

— законодавство надає пільги для здійснення лізингових операцій;

— на вільному ринку відсутні чи наявний дефіцит тієї техніки, що необхідний товаровиробнику, і її можна придбати тільки по лізингу;

— оформлення договору лізингу не вимагає зайвих утруднюючих процедур.

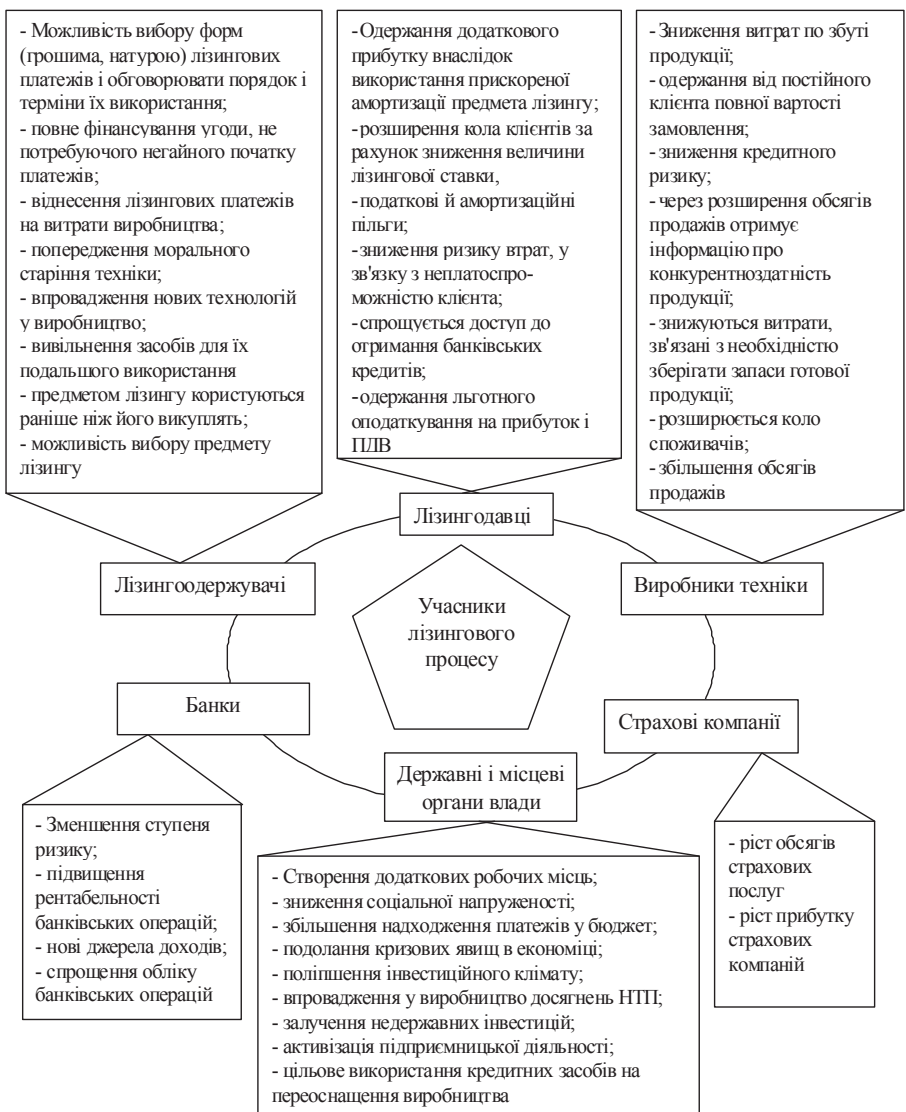

Рис. 1. Основні переваги лізингу

При відсутності таких вигод і при наявності фінансових ресурсів придбання технічних засобів доцільно робити за рахунок власних коштів.

У системі АПК при лізингу кожний з його учасників виконує визначені функції: аграрне підприємство, як споживач засобів виробництва, забезпечує купівельний попит, лізингові компанії, як посередники, формують умови купівлі-продажу, заводи-виробники задовольняють попит. Лізинг вигідний кожному з учасників цього процесу.

Для аграрних підприємств-лізингодержувачів у сформованих умовах лізинг — це практично єдиний шлях розвитку за рахунок відновлення основних фондів. Важливо те, що він доступний малим і середнім підприємствам, для яких одержання кредитів, як правило, є проблемою. Державний лізинг дозволяє підприємствам нарощувати виробничий потенціал без значних одноразових витрат, а також заощаджувати засобу, насамперед, за рахунок безпроцентного кредиту [2, с. 16].

Серед інших вигод, що забезпечує лізинг, слід зазначити те, що таке кредитування не вимагає негайного початку чи платежів передоплати, дозволяє встановлювати прийнятну періодичність виплат і здійснювати їх, виходячи з можливостей, у різних формах: грошовій,

компенсаційній (продукцією) чи змішаній. Як важливу перевагу слід зазначити, що лізингоодержувач не обкладається податком на майно, що здобувається, тому що воно є власністю лізингодавця.

В умовах переваги в господарствах застарілої техніки лізинг — це, мабуть, єдиний шлях впровадження в аграрне виробництво нових технічних засобів і сучасних технологій. Лізинг створює умови і можливості для дохідного ведення виробничої діяльності.

Вигідний лізинг і компаніям-лізингодавцям, для яких це основний бізнес. Вони зацікавлені в ефективному його функціонуванні, переслідуючи при цьому не тільки таку мету, як одержання прибутку, але і цілеспрямоване використання бюджетних засобів.

Лізинг вигідний також для підприємств сільгоспмашинобудування, тому що він дозволяє оживити виробництво в складних умовах, коли їхні виробничі потужності завантажені неповністю. Цю галузь також не обійшла тотальна приватизація і розукрупнення, у результаті чого на ринку сільгосптехніки з'явилося понад 60 машинобудівних підприємств, хоча основний її обсяг роблять 15 спеціалізованих заводів [4, с. 110]. Лізинг може істотно активізувати виробничу діяльність підприємств сільгоспмашинобудування і забезпечити формування ринку матеріально-технічних ресурсів аграрного сектора.

Не в меншій мірі в розширенні лізингових операцій зацікавлені банки, тому що вони одержують можливість вигідно і надійно вкладати кошти, а також страхові компанії, що одержують можливість збільшувати обсяг страхових послуг і прибуток.

Велике значення має лізинг для місцевих органів влади і держави в цілому. Для перших — це реальний шлях збільшення надходжень у бюджет, створення робочих місць. Інтерес держави полягає в тому, що лізинг виступає важливим фактором подолання кризових явищ в аграрному секторі, створює умови для зростання виробництва продукції і сприяє забезпеченню продовольчої безпеки країни. Розвиток аграрного виробництва збільшує зайнятість, що знижує соціальну напруженість. Для держави важливо також те, що система лізингу забезпечує цільове використання засобів, що виділяються на переоснащення галузей, що входять в АПК.

Інтерес держави і місцевих органів влади до лізингу буде збільшуватися в зв'язку зі зростанням його ролі в справі підтримки малого агробізнесу. Складності в розвитку фермерських господарств і інших форм малого сільського підприємства зв'язані не тільки з дефіцитом бюджетних і кредитних ресурсів, що виділяють, агропромислового комплексу. Іншою причиною є недосконалість самих форм фінансування і кредитування малого агробізнесу. Це виражається у відсутності для цієї категорії товаровиробників квот при розподілі бюджетних і кредитних ресурсів. Вони найчастіше дістаються великим господарствам, здатним забезпечити їхнє повернення, а фермери і власники особистих підсобних господарств їх не одержують.

Звичайно, дану проблему можна вирішити шляхом квотування засобів, що виділяють, по категоріях аграрних підприємств, установивши конкретно квоти для фермерів, власників підсобних господарств, інших форм малого аграрного підприємництва. Але і тут виникає можливість суб'єктивного підходу до розподілу засобів,

а також їхнє нецільове використання. Нам представляється, що більш ефективним рішенням цієї проблеми може бути використання лізингу [6, с. 19].

Всі основні учасники лізингового процесу об'єднані загальним інтересом: продати і купити продукцію. Але це не виключає наявності між ними протиріч. Ці протиріччя повинен вирішити ринок. Однак в Україні, як і в інших країнах СНД, ринкові відносини в сфері АПК поки діють слабо. Це відбувається в силу монополізації виробництва, що зберігається, нерозвиненості інфраструктури. Але головний фактор слабості ринку, як уже відзначалося, — нестача у споживачів сільгосптехніки коштів. У цьому зв'язку зростає роль державної фінансової підтримки аграрних підприємств і необхідність збільшення її обсягів. При цьому треба виходити з того, що, по розрахунках НАК "Укragenrolізинг", кожна гривня, вкладена у лізинговану техніку, дає віддачу близько 3 гривень. Таким чином, збільшення засобів на лізинг є вигідним, і це необхідно враховувати при формуванні як державного бюджету, так і регіональних бюджетів. Тим часом становище, що тут складається, викликає тривогу. Незважаючи на те що загальна сума дотацій і компенсацій зростає, їхня частка у фактичних витратах бюджетів усіх рівнів знижується. Це негативно впливає на розвиток аграрного сектора. Головним напрямом використання державної підтримки повинно бути відновлення виробничого потенціалу аграрних підприємств на основі зроблених машин, знарядь і сучасних технологій. Практичною мірою такої підтримки могло б бути створення спеціалізованого гарантійного фонду, з якого варто було б відшкодувати не менш 50% вартості кредитів, виділяємих на створення техніко-технологічного рівня аграрного виробництва. Іншою мірою могло б стати внесення коректив у використання лізингового фонду. Засобу цього фонду не повинні надаватися підприємствам сільгоспмашинобудування, а повинні служити гарантійним фондом для відшкодування (і теж не менш 50%) лізингових платежів, що роблять аграрні підприємства лізинговим компаніям.

Для держави важливо, щоб кошти, які виділяють в лізинговий фонд, використовувалися ефективно. У зв'язку з цим актуальним є питання про адресність лізингових інвестицій. Оскільки однією з умов лізингових операцій є повернення коштів, то підтримка повинна виявлятися диференційовано, у залежності від фінансового стану підприємств. Навряд чи допоможе лізинг розваленим підприємствам, що уже цілком розпалися. Лізинг цілком прийнятний для двох груп господарств: тих, що ще можливо реанімувати, і тих, що у складних умовах зуміли вистояти і нормально господарювати, отримуючи прибуток [7, с. 58].

Говорячи про місце лізингу як про інвестиційний інструмент управління відтворювальним процесом у системі агропромислового комплексу, треба виходити з розуміння того, про який вид лізингу мова йде: про фінансовий чи оперативний лізинг. Розходження між ними показані в табл. 1.

З урахуванням зазначених розходжень, лізингоодержувач у тих чи інших конкретних умовах, а також, виходячи зі специфіки сфери своєї діяльності, може вибрати прийнятну форму лізингу. Для аграрних підприємств питання такого вибору має принципове значення.

Про вигоду фінансового лізингу вже говорилося

вище. Але виникає питання: чи завжди виправдане застосування фінансового лізингу? Аналіз показує, що не всі господарські структури АПК завжди зацікавлені в цій формі лізингу. Навпроти, є можливості, що дозволяють одержувати майно на умовах оперативного лізингу. На нашу думку, це залежить від двох обставин.

Перша носить суб'єктивний характер. Вона зв'язано з розумінням суті приватної власності на засоби виробництва. Якщо товаровиробник не абсолютує значимість приватної власності, придбання засобів виробництва не є для нього самоціллю, і він розділяє відому ще з часів Арістотеля точку зору, що багатство забезпечує не приватна власність сама по собі, а її використання, то в нього будуть наміра звернутися до оперативного лізингу.

Друга обставина є об'єктивною. Вона розуміється характером виробництва. В аграрному секторі технологія виробничого процесу має свої специфічні особливості. У рослинництві виробництво здійснюється поетапно: підготовка ґрунту, сівба, ухід за посівами, збирання врожаю, зберігання продукції. Це припускає використання великої кількості машин і знарядь багатьох видів. Причому кількість їх зростає в багатопрофільному виробництві. Але багато видів техніки використовуються тільки на конкретному етапі виробництва, тобто короткострокова. Велику частину часу вона простоює, що вимагає витрат на її збереження. Таким чином, низка властивих сільському господарству особливостей обумовлює те, що у визначених випадках для товаровиробників економічно вигідним буде застосування схеми оперативного лізингу. Перевага ця підсилюється в зв'язку з тим, що оперативний лізинг передбачає технічне обслуговування предмета лізингу, що рятує лізингодержувача від витрат на створення власної ремонтно-технічної бази, покупки запасних частин. Позитивно і те, що при виході техніки з ладу лізингодавець ремонтує чи заміняє її [3, с. 146].

Оперативний лізинг може знайти застосування в особистих підсобних і фермерських селянських господарствах, тобто в сфері малого підприємництва. До цього будуть спонукати дві обставини. Перше — більшість аграрних підприємств малого бізнесу знаходяться в складному економічному становищі і не мають коштів на покупку машин і механізмів у власність. Друге виражається в тому, що це — "малі підприємства" не тільки за величиною одержуваного доходу, але і за розміром земельної ділянки, де техніка використовується ще меншу кількість часу.

По характеру виробничого процесу аграрний сектор у визначеній мірі близький до будівництва, де роботи здійснюються також поетапно і нетривалий відрізок часу. Як показує світова практика, саме ці особливості обумовлюють нову тенденцію в будівництві — розширення застосування оперативного лізингу. Для будівельних

організацій ведення бізнесу на принципах оренди стає кращим, ніж покупка устаткування у власність. На цій основі за кордоном формується практично нова сфера діяльності — орендний бізнес. Думаємо, що застосування такої форми використання техніки буде розширюватися й в агропромисловому комплексі.

Важливу роль лізинг грає в системі антикризового управління. Саме таке управління є головним у рішенні задачі висновку економіки в цілому і аграрного сектору з кризового стану. Зараз економіка України знаходиться на перехідному етапі. Перехід економічної системи з одного стану в інший зв'язаний із двома можливими варіантами цього процесу. Перший припускає, що потенціал системи зберігається і є стартовою основою для його подальшого нарощування і виведення на ще більш високий рівень. Другий варіант пов'язаний з тим, що в період перетворення системи відбувається руйнування і значне зниження виробничого потенціалу, і до числа пріоритетних належить задача його відновлення хоча б до колишнього рівня.

Якщо виходити з даного теоретичного посилання, і застосовуючи його до переосвітніх процесів в аграрному секторі економіки, то можна вважати, що в системі АПК накопичений раніше потенціал у значній мірі загублений, і процес його руйнування продовжується. Відзначимо, що за останні десять років машинно-тракторний парк скоротився більш ніж на половину, а машини, що залишилися, майже виробили свій ресурс і функціонують в основному за рахунок постійного ремонту. Знос основних фондів перевищив їхнє відновлення більш ніж у 10 разів. Енергозабезпеченість сільського господарства України складає 1,8 кВт у розрахунку на 1 гектар, що в 2—4 рази нижче рівня розвинутих країн. У цілому оснащеність агровиробництва сільськогосподарською технікою різко скоротилася й у розрахунку на одиницю посівних площ у порівнянні з західноєвропейськими країнами вона нижче в 12—15 разів.

Для рішення задачі відновлення виробничого потенціалу АПК слід застосувати комплекс заходів. Особливість антикризового управління полягає саме в тім,

Таблиця 1. Відмінні риси фінансового й оперативного лізингу

Фінансовий лізинг	Оперативний лізинг
Лізингодавець здобуває майно за замовленням лізингодержувача	Лізингодавець закуповує майно за своїм розсудом
Придбання лізингодержувачем предмета лізингу у власність можливо, але тільки після повної виплати його вартості	Лізингодержувач не наділений правом вимагати придбання предмета лізингу у власність, після сплати вартості і витікання терміну договору предмет лізингу повертається лізингодавцю
Прямими учасниками лізингової угоди є три агенти: лізингодержувач, лізингодавець і постачальник (виробник) техніки	Беруть участь два агенти: лізингодержувач і лізингодавець
Термін договору лізингу порівнюємо з тривалістю періоду амортизації	Предмет лізингу може передаватися в лізинг багаторазово протягом усього строку його амортизації
Обслуговування і ремонт машин і устаткування найчастіше здійснює лізингодержувач	Передбачає забезпечення сервісного обслуговування техніки лізингодавець

що воно передбачає застосування в першу чергу тих управлінських рішень, що здатні швидко зламати негативну ситуацію і забезпечити одержання позитивних результатів у найближчій перспективі. До того ж сформована ситуація змушує використовувати стратегію, що в економічній науці прийнято називати стратегією "проходження", коли з кризою приходиться боротися вже після того, як вона відбулася. У такій ситуації виникає об'єктивна необхідність застосовувати спеціальні інвестиційні технології. У сформованих умовах таку інвестиційну процедуру являє собою технологія лізингу [5].

Створення системи державного лізингу в АПК є складовою механізмом антикризового регулювання з боку держави. На сучасному етапі такий механізм повинний включати комплекс заходів, які забезпечують для структур умови, що підтримують здійснення антикризових процедур. Такі умови забезпечує лізинг. При цьому важливо не тільки збільшення інвестицій, але і застосування форм і методів ефективного їхнього використання. Тільки міри, що сполучають ці сторони інвестиційного процесу, здатні відновити дієздатність і ефективне функціонування відтворювального процесу в будь-якій сфері, у тому числі й в АПК.

При всіх позитивних сторонах лізингу як інвестиційного інструмента відношення до нього не однозначне. Так, на думку Ш.І. Ібатулліна [1], варто відмовитися від системи державного лізингу в АПК у його дійсному вигляді і перейти до субсидування процентної ставки по банківських кредитах АПК, думаючи, що в умовах технічного переозброєння сільськогосподарського виробництва дана форма короткострокового кредитування є більш ефективною.

Ми не ставимо під сумнів доцільність використання кредиту в сільському господарстві. Але навряд чи необхідно протиставляти цю форму субсидування лізингу. Як свідчать розрахунки Ш.І. Ібатулліна, при порівнянні банківського кредиту і лізингу (який сьогодні виступає фактично основним засобом довгострокового кредитного забезпечення аграрних підприємств), лізингові операції також не є ефективними, оскільки прийняті в міжнародній практиці лізингові пільги в Україні фактично не діють.

Як головну причину відмовлення від лізингу часто вважають ту, що система державного лізингу не тільки приводить до подорожчання засобів для аграрних підприємств, але і створює монополію в лізинговій сфері, блокуючи тим самим розвиток конкурентної й ефективної системи лізингових компаній в АПК [2].

Нам представляється таке твердження занадто категоричним. По-перше, як було показано вище, лізинг, і насамперед для лізингоодержувача, поряд з перевагами несе в собі ряд недоліків. Але просте зіставлення вигод і недоліків дає підставу для висновку, що перші перевищують другі, і лізинг є ефективною формою інвестицій.

Однак варто визнати, що недоліки, властиві лізингу як інвестиційному інструменту, приводять до того, що у визначених умовах його не застосовують чи доповнюють іншими формами. Наприклад, останнім часом дуже часто як альтернативу лізингу сільськогосподарські товаровиробники створюють кооперативи по спільному використанню техніки, розвивають власні сервісні служби, що роблять послуги по контрактах.

По-друге, правильно вказується на відсутність конкуренції на ринку агролізингових послуг. Створення НАК

"Украгролізинг" паралельно з ВАТ "Украгромашінвест" привело тільки до зміни одного оператора — комерційного монополіста — на інший — державний. Але інтенсивність розвитку конкуренції залежить не стільки від обсягу виділених у лізинговий фонд державних засобів, скільки від умов, на яких та чи інша лізингова компанія пропонує свої послуги. Якщо лізингодавець пропонує техніку по платежах менших розмірів і в більш прийнятний термін, то він буде мати конкурентні переваги. По-третє, що стосується твердження, що при лізингу відбувається подорожчання засобів виробництва, то воно дійсно має місце, оскільки здійснення лізингових операцій має платний характер. Але варто враховувати не просто сам факт подорожчання, а порівнювати це подорожчання з результатами при використанні кредитних форм фінансування.

ВИСНОВКИ

В роботі визначено ознаки лізингу як інвестиційного інструмента управління розвитком аграрних підприємств, до основних з них відносяться: забезпечення економічних вигод як прямим, так і непрямыми учасниками лізингових відносин; швидкий вплив на виробничі процеси і його визначальний вплив на одержання позитивних результатів; цілеспрямоване використання фінансових ресурсів для рішення конкретної задачі — нарощування виробничого потенціалу агропромислового виробництва; забезпечення не тільки кількісних параметрів потенціалу, але і якісне його поліпшення, що додає виробничій структурі більш стійкого функціонування; активізація інвестиційних процесів як домінуючого фактора в справі стабілізації виробництва і підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Таким чином, дослідження лізингу і його місця на ринку інвестиційних послуг дозволяє зробити висновок, що він є важливою ланкою відтворювального процесу. Він обумовлює підвищення інвестиційної активності у всіх сферах економіки, у тому числі в системі агропромислового комплексу, є ефективним інструментом технічного переозброєння виробництва.

Література

1. Дерев'яненко С.І. Суть та організаційні форми лізингу // Пропозиція. — 2006. — №6. — ("Агрокомпас"). — С. 27—31.
2. Кредитна інфраструктура АПК України: стан та перспективи розвитку 2001 года // Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / Ш.І. Ібатуллін; Ін-т аграр. економіки УААН. — К., 2001. — 20 с.
3. Куліш Т.В. Економічні і правові основи становлення лізингових відносин / Держава та регіони. Серія: Економіка і підприємництво. — 2007. — №2. — С. 145—148.
4. Тазієв І.В. Лізинг: проблеми, теорії та практики. — К.: МАУП, 2000. — 31 с.
5. Танклевська Н.С. Проблеми розвитку лізингу в регіональних АПК // Економіка АПК. — 2007. — № 3. — С. 58—61.
6. Чечелюк П. Без лізинга АПК України не жить // Еженедельник 2000: Держава. — 2007 г. — № 40 (384). — 5—11 октября.
7. Щеплик І.О. Розвиток лізингових відносин в агропромисловому комплексі України // Економіка АПК, 2002, № 11. — С. 56—59.